

KONZUMISMUS A VÝCHOVA

Jako rodiče jsme udělali zkušenost, že je prakticky nemožné a ne vždycky dobré zavádět výchovu, která naše děti výrazně odlišuje od chování celku.

Když například film, televize a reklama propagují nějakou módu, odezva spotřebitelů je tak davová, že se dítě nebo dospívající, obléká-li se jinak, cítí „jiný“ a „vyřazený“ a tím i psychologicky frustrovaný a nejistý. Rovněž rodič, který se snažil soustavně pomáhat dítěti, aby pochopilo nutnost nenechat se takovými věcmi docela pohltit, ocitá se ve slepé uličce, neboť není s to pokojně urovnat obtíže vznikající z takového konfliktu v rodině.

Mnozí rodiče, zvláště mladší a citlivější, se pokoušejí překonat konflikty a naučit děti diferencovanému a kritickému chování vůči konzumismu metodou přesvědčování; mluví s nimi a diskutují, kdykoli se takový problém vyskytne. Je to nepochybně jeden z méně násilných způsobů, ale kromě toho, že je zcela neschopný rozvinout jiné jednání, málo bere ohled na osobnost dítěte.

Základní charakteristiky dětské osobnosti jsou fantazie, pudovost bujnost, bezprostřednost, vnímavost. Těmto dětským potřebám velmi dobře odpovídají metody používané reklamou, zatímco rodiče, chtějí-li se proti nim stavět, nemají jiný prostředek než diskusi s dětmi a naději že děti budou s to rozumem pochopit problém tak jako dospělí. Tato metoda může zvýšit odolnost dítěte vůči lákání tlaku veřejnosti, to je pravda. Může však vyústit do frustrace dítěte, které se dostává do trvalého konfliktu mezi svými přáními – bezprostředními, pudovými, probouzenými reklamou – a mezi racionalitou, kterou mu vnucuje dospělý.

A tak obě metody, autoritativní i přesvědčovací, ukazují meze svého výchovného působení. Když se praktikují způsobem uzavřeným a individualistickým, způsobují i vážné konflikty v rodině mezi rodiči a dětmi nebo rodiči a prarodiči, nebo i mezi rodiči navzájem.

Dochází tedy k tomu, že lidé, aby se vyhnuli konfliktům, většinou si problém nepřipouštějí a když, pak jen z hlediska finančních možností, pokud výdělky nestačí uspokojit požadavky dětí. Mnohdy však, řekněme to přímo, se považuje za nutné vyhovovat přáním dětí po každé stránce, neboť vlastnit je známka blahobytu, prestiže a vyšší úrovně. Často je to i způsob, jak se prostřednictvím dětí zbavit vlastních frustrací.

Stává se, že rodiče a vychovatelé, více nebo méně vědomě, podporují u dětí mentalitu konformismu: nekriticky se přizpůsobovat předkládaným modelům. Znovu a znovu slyší naše děti:

„nenos to ... jsi směšný“

„nedělej to ... budou tě pokládat za hlupáka“

„nechovej se tak ... není to v pořádku“

„tohle neděláš správně ... nikdo se tak nechová“

„neber to na sebe ... nikdo to nenesí ... je to nmoderní“

„jsi moc tlustý ... jako křupan“

„jsi moc hubený ...“

„mluvíš divně ... podívej se, jak jsou druzí slušní!“

Takové a mnohé jiné poznámky, zaměřené trvale na upravování spontánního chování dítěte, dosahují toho, že je odosobňují a působí v něm hlubokou nejistotu a často i komplexy, úzkosti a pocit neuspokojení.

Po těchto rozborech považujeme za možné pokusit se o úpravu chování nás dospělých: zavést takový způsob jednání s dětmi, který by nebyl založen na hodnocení podle normy „být stejný“, nýbrž na hodnocení podle normy „být sám sebou“ a tedy také „být jiný“. Nebude to snadné, protože především my dospělí jsme obětí „uniformismu“. Ale právě proto, že každý z nás větší nebo menší měrou zakusil frustrace nebo vyřazení, je pro dobro našich dětí důležité překonat takovou mentalitu.

Budeme se tedy muset snažit

- uznat hodnotu zvláštností a tvořivých schopností dětí
- nesrovnávat je stále s jinými při upozorňování na chyby
- zrušit soupeření všeho druhu
- nevymáhat změnu osobních zálib
- povzbuzovat každou sdělovací schopnost, kterou dítě projevuje,
- ať slovní a gestickou, ať písemně kresebnou a mimickou nebo hudební
- podněcovat děti k objevování vlastních postojů
- vychovávat je k vzájemnému chápání a přijímání tím, že odhalí individualitu svou i druhých
- pomáhat jim k objevu, že „být jiný“, protože „jsem sám sebou“, je důležitější než „být docela, stejný“ a že se tak dá žít ve společenství šťastněji.

Jsme přesvědčeni, že z takovéto životní praxe, stále ověřované rodiči společně s pedagogy při zapojení celého dětského světa, může vzniknout výchova podporující kritické schopnosti dítěte, jeho psychickou rovnováhu, a rozšiřující prostor jeho štěstí a samostatnosti – proti konformismu a konzumismu, které plodí vyřazenost a nespokojenost.

Z elaborátu italské skupiny (1979)

Z Prohlášení práv dítěte

Zásada 10. Dítě je chráněno před jednáním, které podporuje rasistickou, náboženskou nebo jakoukoli jinou diskriminaci. Je vychovááno v duchu porozumění, tolerance, přátelství mezi národy, míru a světového bratrství a v plném vědomí, že jeho síla a schopnosti mají být věnovány jeho spolulidem.

Odhlasováno Valným shromážděním OSN 20.11.1959

RODINNÁ KULTURA

Základní přesvědčení se zprostředkují především tak, že dostávají názornou podobu a utvářejí život. Předávání „znalosti života“ se tedy neděje pouze slovně, ale také různými formami, jimiž se „znalost života“ projevuje. V tomto základním smyslu je třeba chápat kulturu jako zformovaný lidský život, který vyjadřuje, připomíná a zprostředkuje základní přesvědčení.

Naše společenská situace je poznačena tím, že různé konkurenční názorové skupiny mají společná jen velmi všeobecná přesvědčení – např. o lidských právech. – a tak je jim společná jen povšechné rámcová kultura. Tuto rámcovou kulturu naplňuje každá z názorových skupin svou subkulturou. Také pro církve platí výzva, aby dala svým přesvědčením názornou podobu konkrétními formami, aby tedy vyhranila křesťanskou subkulturu ve společnosti sice ještě křesťanstvím ovlivněné, ale už ne všeobecně křesťanské. Tato úloha se nedá splnit zachováváním tradičních forem, vyžaduje také usilování o nové formy.

Přinejmenším kvalifikované menšiny společnosti mají v sobě živou touhu po životních formách, které vyjadřují přesvědčení a tím mohou přesvědčovat. Ukazuje se to v diskusích o kvalitě života a o životním stylu. S tím je spojeno hledání identity ve světě, který reaguje na ústřední lidské otázky nejistě a zčásti bezradně, bez orientace. Na identitu a na životní formu se nelze dívat jako na úkol jedinců. Jedinec hledá svou identitu (osobně uspokojivou odpověď na otázku Kdo jsem? – p. př.) a životní formu spíše v nějaké názorové skupině, s níž může souhlasit a v níž nachází orientaci.

První primární skupina, v níž se jedinec vkoření do nějaké kultury (enkulturace), bývá zpravidla rodina. Prostřednictvím množství styků, zvyklostí, očekávání, obrazů, slov atd. zprostředkuje přesvědčení a hodnoty. Rodina zůstává v působnosti i tenkrát, když se z ní dospívající uvolní a hledají svou životní podobu ve skupině věkově rovných.

Křesťanská rodina má dnes úlohu ve dvojitým smyslu mimořádnou. Za prvé se dají mnohé tradice, pokud se vůbec ještě tradují, v mnohonásobně změněných životních podmínkách uživit jen přetvořením; zčásti se musejí vymýšlet nové formy. Za druhé žije většina rodin v diaspoře a okolí je stěží oporou pro jejich křesťanství; zčásti se musejí „kontrasocializovat“ (v odborném smyslu slova), totiž vyvíjet odpor proti vlivům, které působí ve směru proti jejich křesťanským názorům.

Úloha tradovat, přetvářet, vytvářet, bránit a prosazovat křesťanskou rodinnou kulturu je zpravidla nad síly jednotlivé rodiny. Je proto hlavní úlohou rodinné pastorace pomáhat jí v tomto díle. Křesťanská obec se musí chápat a také osvědčit jako místo, na němž se mohou rodiny navzájem setkávat a společně hledat křesťanskou podobu rodinného života. Nejde tu o recepty, jako spíše o podněty, hesla nebo i jen formulaci otázek. Přitom dojde na mnohé, co se už praktikuje a prožívá.

D. Emeis, *Christliche Familienkultur* (1978), 1. část

Teologické texty, samizdatové číslo 2, strana 42–44.